

2000'Lİ YILLARDA DÜNYA ve TÜRKİYE EKONOMİ

Tansu ÇİLLER

Değerli misafirler, bugün Harita Mühendisleri Odasının bu 2000'li yıllara uzanış isteğini ve arzusunu büyük bir saygıyla karşılıyorum. Bu nedenle, aranızda bulunmaktan özellikle mutluyum.

Size, haritacılık konusunda fazla bir şey satmam mümkün değil. 2000'li yıllarda uzmanlaşma yıllarının olduğunu göreceğiz. Hiç kimse, diğer hiçbir kimseye gerçekten uzun yıllar eğitim ve ihtisas yapmadığı hiçbir konuda fazla bir şey söylememeyi veya söylemeye talip olmamayı öğrenecek. Bunun içerisinde, iktisatçılar giderek daha alt dallara inerek, daha ayrıntılı iktisat bilimini yapıp, uygulamaya koyacaklar Mühendislerin alt dalları, yine bir bölünecek, herkes kendi içerisinde giderek daha fazla uzman olan ve uzmanlığı konusunda konuşan ve uzmanlığını uygu-

layan kişiler olmaya başlayacak. Eğitim de buna cevap verecek. Bu 2000'li yıllara uzanışın içerisinde, ben de buna şu aşamada katılmak istiyorum.

Şimdi ben, dolayısıyla haritacılıkla ilgili 2000'li yıllarda neler olacak, size anlata-mam. Ama dünyada neler olacak? İkisaden neler olacak? Türkiye'de 2000'li yıllarda neler olacak? Bunları kısaca, sizinle bir ufuk turu atarak geçebilirim. Bunu böyle yapmaya çalışacağım. Yani, 2000'li yıllara doğru giderken, dünyadaki konumu itibariyle ülkeler ve ekonomiler ne tür yönlenecekler ve daha Türkiye ekonomisiyle ve yine uluslararası ilişkileriyle ne tip bir yöneliş içine girecek; buna bakmak isteyeceğim.

Hiç kuşkusuz 2000'li yıllar bir bilgi toplumunun ötesinde bir iletişim toplumu olacak; yani, sanayileşme toplumunun ötesinde bir toplum. Bununla sadece üretim değil, bilgileri çok iyi toparlayan ve bu bilgileri çok iyi kullanabilen ihtisaslaşan bir topluma doğru, bir dünyaya doğru gideceğiz. Çok ilginçtir, mesela, Megatrend 2000 kitabını yazan bir kişi, zannedildiği gibi, Newyork'ta bir gökdelende o kitabı yazmadı. Kendisi, bir İsviçre dağlarının bir tepesinde, minik bir şalede, bütün telekomünikasyon sistemini oraya topladığı bir ortamda, bilgisayarları, bütün networkleri,

her şeyiyle anında Wařington'a uzanabilen, anında Helsinki'ye uzanabilen, bir anda Paris'le direkt temasa geçebilen ve her türlü uydularıyla bütün dünyayı anında seyredebilen bir networkle, oturup, minicik bir şalede yazdı. Yani, biz eskiden çok görmüşlüğü, çok uçarak, çok gezerek, çok tanıyarak yapabileceğimizi düşünürken, bunun tam tersi bir bilgi toplumuna doğru gidiyoruz. Yani, her şeyin giderek evlere kadar gelebilen, getirilebilen ve bunları yeterince faydalanmaya çalışabilen, yani ekranlarda bırakmayıp, onları bir başka ekranda, başka ihtisas konularında kullanıp, daha fazla araştırmaya yönelen bir topluma doğru gidiyoruz.

Bu toplum içerisinde, zannediyorum biz, son savaş sırasında bunu çok da iyi yaşadık. Yani, Irak'taki savaşı, Körfez krizini bir anda adeta odalarımızın içine sokmak mümkün. Yalnız, insanlar bütün bunlar olurken, bir şeyin eksikliğini çok açık bir biçimde hissetmeye başladılar. O da teknolojinin ardındaki bir insan faktörü. Çoğunlukla ben bunu, CNN'i izlerken hissettim; tomahavklar uçuyor, çeşitli patriotların tepede patladığını görüyoruz havai fişekler gibi; ama, bir insan faktörü yok. İnsan acısı, insanın geçirdiğı şok, çocukların o andaki psikolojik bunalımları; bütün bunlardan uzak bir yöneliş içerisinde oluyor. İnsanlar buna da bir tepki gösteriyorlar. Bu tepkiyi, 2000'li yıllar içerisinde yavaş yavaş iki şekilde görmeye başlıyoruz. İnsanın öne çıkması; ama bireyci bir biçimde öne çıkması. Yani, insan haklarıyla Helsinki'den, 1970'lerden, 1990'da noktalanın Paris Anlaşması bir tesadüf değil. İnsan hakları, insanın adalet anlayışı, bireycilikle beraber giderek öne çıkıyor.

Demek ki, teknolojiyle beraber, bireyci bir insana yöneliş, hak, hukuk, adalet kavramlarının yeniden alınışını, gündeme getirilişini görüyoruz. 1990 yılında Paris'te bizim de imza attığımız anlaşma, bunun çok somut bir örneğı. Burada, sadece kuvvetlinin değil, gerçekten haklı olanın adalet karşısında ödüllendirilebildiğı bir topluma doğru yönelirken insanlar, diğer taraftan bugün Körfez krizinin, haklının nerede olduğunu tam anlamda gösteremediğı bir ortamı da sergiliyor. Ama demek ki, birincisi bir teknoloji, sanayileşmenin ötesine aşın bir bilgi toplumu, bu bilgi toplumunun aşağı yukarı odalara kadar taşınabilmesi, burada ihtisaslaştırması ve eğitimin tek noktada altının çizilmesi. Bu da araştırma, yaratıcılık, araştırma, tekrar yaratıcılık. Bilginin beslediğı araştırma, araştırmanın beslediğı yaratıcılık; dönüp tekrar araştırma.

Demek ki, eğitimin özü, tamamen öğrenmek sürecinden çıkıp yaratmak sürecine geliyor. Öğrenmek ve yaratmak, birbirini besleyen iki olay; ama, en önemli odak noktası, yaratmak. Bilgiyi toplamak, bilgiyi kullanmak ve onunla yaratmak.

Demek ki, hakikaten sadece tuşa basmak değil olay. Tuşa basmanın çok ötesinde, ondan sonra hangi tuşa basmanız gerektiğini ortaya koymak. Yani, yaşamakla, yaşamamak arasında bir farkı gündeme getirmek. Nedir bu fark? Geldiğiniz dünyayla, gittiğiniz dünya arasında bir fark bırakabilmek, kişisel olarak bir fark bırakabilmek. Bu fark, yaratıcılıkla beslenen, bilgiyle beslenen, araştırmaya beslenen bir fark.

Demek ki, 2000'li yıllara uzanan toplum, sadece bilgi ve kominikasyon toplumu olmanın ötesinde, insanı yaratıcılığıyla ve insanı adalet duygularıyla ve hak ve hukuk anlayışlarıyla yeniden ortaya çıkaran bir dünya. Bunun içerisinde, hiç kuşkusuz iki ayrılmış dünyadan paylaşılan liderliğe doğru bir geçişi de yaşayacağız. Yani, bir yandan komünist bir anlayış çökerken, en azından uygulaması çökerken, diğer taraftan kapitalizm, sosyalizmin bazı öğelerini, sosyal devlet anlayışı içerisinde, sosyal hukuk devleti anlayışı içerisinde benimsemeye doğru gidecektir. Demek ki, iktisadi düşünceler aklın birliği üzerine kurulacak. Bu da, sosyal hukuk devleti, insanı öne çıkaran, bireysel birtakım düşüncelere yer veren; ama, bununla birlikte sosyal hukuk devletinin altını çizen bir anlayışta bütünleşmeye doğru gidecektir. Ancak, dünyada tümünden rahatlaşma olacak diyemeyiz. Bugün, İnstitute For Technology veya International Economics Washington D.C. veya Helsinki'deki, hatta Japonya'daki aşağı yukarı bize dünyanın görünümü paylaşan ve paylaşılan liderlik olarak çiziyor. O da, dünyada bir Amerikan bloklaşma, kuzeyiyle, güneyiyle bir Amerikan bloklaşması; onun karşısında bir Avrupa, AT toplumunun Doğu Avrupa'ya uzanışı ve belki zaman içerisinde Rusya'yı kapsayışı. Rusya, AT'nin önerdiği Doğunun birleşmesi, yani Doğu Avrupa'nın kendi içerisinde birleşmesi önerisini gayet sıcak karşıladı; sıcak karşılamanın ötesinde Avrupa'dan kendisine böyle bir teklif yapılmadan "Ben de Doğu Avrupa bütünleşmesi içerisinde olayım" istemini getirdi. Demek ki, zaman içinde bir Amerika'nın global bloklaşması yanında Avrupa'nın global bir bloklaşmasına şahit olacağız. Doğu Avrupa'yı çok kısa zamanda içermeyi amaçlayan; ama, belki zaman içerisinde Rusya'ya kadar uzanan bir iktisadi bütünleşme olayı.

Daha zor görülen ve daha arkadan geleceği tahmin edilen üçüncü bir blok, bir Asya bloku. Bu Asya bloku, Japonyası ile oradaki Uzak Doğu ülkeleri ile bir bütünleşmeye giden, bir iktisadi bütünleşmeye giden bir uzanış. Bu üçüncüsünün daha zor olacağı ve bunun neden böyle olacağının analizleri mevcut. Ama, netice itibariyle, üç global blokun, iktisadi blokun ortaya çıkması 2000'li yıllarda muhtemel gözükmektedir.

Bunun yanında, bir Ortadoğu olayı gündemde. Ortadoğu, bu hiçbir bloğu girmeyen; ama, 2000'li yıllara kadar belki onların ötesinde, bugün başlatılan bir uzanışın doğrultusunda, kaynayan bir kazan halinde yıllarca devam edecek bir Ortadoğu dünyanın gündeminde kalacaktır. Bu gündemde Pan Arabizm, Pan İslamizm bir tarafta demokratikleşmenin özüne doğru götürürken, yani üstte diktatörler yıkılırken veya emirlikler zaman içerisinde aşılırken, bir halk sürecini Ortadoğu'da yaşayacağımızı sosyal bilimciler bize söylemekte.

Bu demokratikleşme içerisinde, belki bir Pan Arabizm ve Pan İslamizm akımlarının etkinleşeceğini tahmin etmekte yine sosyal bilimciler. Bunun içerisinde, belki bir bütünleşme ve bu bütünleşmenin gücünü de anti Amerikanizm'den alması, buna mukabil Ortadoğu içerisinde Amerikan yanlısı bir grubun, bir Network'ün de kurulması ve bu çekişmenin burada tamamlanması. Dolayısıyla, bundan sonraki çekişme bir ka-

pitalizmle Sovyet Blok arasında olmayacak; bir kapitalizmle, sosyal ülkelere eğilmiş bir komünist anlayış arasında olmayacak; bu defa, bu iki din arasında çekişmeye yönelmenin çok olası olduğunu gösteren, çok önemli araştırmalar mevcut. Bu iki dinin zıtlaşması için de, yani Hristiyan ve Müslümanların karşı karşıya gelmesini olası gösteren birtakım araştırmaların içerisinde, Türkiye'nin konumu elbette çok ilginç. Türkiye burada, Avrupa'ya uzanarak ve Avrupa'da bir Müslüman ülke olarak, eğer bunu yapabilirse ve bunu yaparken Ortadoğu'dan kendini tümünden koparmayabilirse, bunu başarabilen ve antigonizm, yani bu karşılıklı çatışmayı bir miktar daha yumuşatabilen bir ülke konumuyla ortaya çıkabilir. Bu Türkiye için, önüne çıkmış belki de tarihi fırsatlardan bir tanesi olacaktır. Ama, dünyadaki gelişmeler içerisinde din faktörünün giderek yükseleceğini kabul etmek lazım. Sadece Türkiye'de değil, bütün dünyada dinin daha fazla insan ve toplum içerisindeki değerlerde öne çıktığını göreceğimiz bir 2000'li yıllara doğru gidiyoruz. Ancak, bu defa bu din, büyük bir olasılıkla kurumlaşan değil, kurumlarla dikte eden değil; bireysel bir biçime dönen bir din olması olasılığı çok kuvvetli. Böyle olduğu zaman da bu iki grup arasındaki çatışmanın daha yumuşabilmesi ve çatışmadan daha çok, bir diyaloga ve anlaşmaya doğru gitmesi olasılığı ve umudu var.

Demek ki, bundan sonraki çekişme gerçekten bir Hristiyan ve anti Hristiyan kesimler arasında olaksa da, bunun niteliğinin genelde bireysel yüzeye doğru gitmesi, bu çatışmanın yumuşayarak bir diyalogla çözülmesine doğru umutlar taşıyabilmekte ve Türkiye de bu umudu, köprü olarak belki de yapabilecek veya sürükleyebilecek veya bu fırsatı eline geçirebilecek ülkeler arasında görülebilir diye düşünüyorum.

Şimdi bütün bunlar, eğer dünya böyle ise, Türkiye nerede? Dünya da böyle bir geçiş içerisinde, Türkiye de bunların dışında elbette kalamayacaktır. Türkiye'de bundan sonra, ne olursa olsun, hangi parti gelirse gelsin insan yöneliş, ekonominin ve Türkiye anlayışının en önemli temelini oluşturacaktır. Çünkü son yıllarda -sadece dünya-daki olaylardan dolayı değil- hiç kuşkusuz insan faktörü, eğitimiyle, gelir dağılımıyla, nesiller arasındaki görüşme ile birçok bakımdan ihmal edilmiştir.

Şimdi ben, burada bir siyasetçi gibi konuşmak istemiyorum. Çok daha, esasen yeni-yim o konuda; ama, hiç kuşkusuz Türkiye 1980 yıllarına insanı öne alarak veya bunu öne aldığını söyleyen bir seferberlik içinde girmede. Ne olarak girdi? Dedik ki, "Bakın, döviz krizi var Türkiye'de, değil mi?" 1980'nin 24 Ocak Kararlarında ne dendi? "Döviz krizi var, bir dış ticaret açmazı var Türkiye'de. Bunu aşacağız. Yani, bir ihracat atılımı yapacağız. Onun yanında ikinci sorunumuz, bir enflasyon sorunu var, onu indireceğiz. Üçüncüsü de, içte dengesizlikler var, kamu açıkları var; bu dengesizlikleri kapayacağız." Biz buna, Ortodoks yaklaşım diyoruz. Yani, insan faktörü yok. Hatta bunun için, insanlar ezilecek. Hatta "Kemerler sıkılacak" dendi, değil mi? Bunun akılcılığı Türk toplumu tarafından kabul edildi ve bu akılcılık çerçevesinde iktidarlar işbaşına geldiler.

Şimdi, 1990 Türkiyesinde, baktığımız zaman, bu üç öge devam etmekte hiç kuşkusuz. Nedir bu? Yeniden dış ticaret açığı çok büyük ölçüde açılarak devam ediyor ve ödemeler dengesi bu defa, yine açılarak ortaya çıkıyor, rekor düzeylerde çıkıyor; 8,5 milyarla 10,5 milyar arasında bir dış ticaret açığı; 2,5 milyarı aşacağı tahmin edilen bir ödemeler dengesi açığı; iç dengeler, yani kamu açığı rekor düzeyde, millî geliri yüzde 9,5'la 11,5 arasında oynayan bir rakama ulaşmış, o da rekor düzeyde ve enflasyon, tüketici fiyatları enflasyonun göstergesidir, yüzde 60,3. Yani demek ki, başladığımız noktaya yeniden gelmiş oluyoruz.

Şimdi, hiçbir yapılmadı, bu demek değil. Bu arada, 10 yıl içerisinde elbette birçok şeyler yapıldı; fakat, iddia etmek de mümkün ki, bu borçlanma ile, yani 176 misli artmış bir iç borçlar düzeyiyle ve 10-13 milyarlardan 41 milyarlaraya çekilmiş bir dış borç ile bundan fazlasını yapmak mümkündü. Yani diğer bir deyişle, bir takım barajlar yapılmış, hatta kullanılmayan, yarısını kullanamadığımız enerji üretilmiş ve birtakım yollar yapılmış; ancak, bunlar bu borçlanma düzeyiyle daha fazlasının yapılabileceğini çok açıkça belirtmek istediğim bir düzeyde yapılmış ve bütün bu yollar da benim yeni tabirimle, "İnsanların üzerinden geçmiş." Nedir bu insanların üzerinden geçen boyut? İnsanlar gelir dağılımıyla, nesiller arası dağılımla, bu borç yükleriyle, eğitimleriyle, sıhhi harcamalarıyla her bakımdan geriye doğru saymışlar. Yani, Ortodoks dengeleri yeniden kuramamışsınız, bu arada da insan faktörünü geriye almışsınız.

Şimdi, 1990 yıllarına, Türkiye'de yeniden Ortadoks dengeleri kuracağız, yeniden kemerleri sıkacaksınız, yeniden insan faktörünü arkaya alıyoruz, yeniden, bir sosyal devlet anlayışı gündeme gelemez yaklaşımla ortaya çıkamayız. Hiçbir iktidar, bence bunu kaldıramaz, yüklenemez. Çünkü bakın, rakamlar şöyle: 1978 yıllarında aşağı yukarı istihdamın yüzde 50'sini taşıyan tarım, millî gelirden yüzde 30 alıyor idi. Bugün yüzde 16 alıyor. Demek ki, halen istihdamın yüzde 50'sini besleyen tarım, millî gelirden yüzde 16'ya düştü. Buradaki gelir dağılımının üstündeki etkilerini düşünün. Tarım dışında çalışan işçinin millî gelirden aldığı pay yüzde 30 idi. Bugün, bunun yüzde 15'lere düştükten sonra, 1988'de, 1989'da, bugün yüzde 17'ler civarında olduğunu biliyoruz. Bakın, bütün çalışan kesim, topu topu millî gelirden yüzde 30 düzeyinde bir şey alıyor. Tarımıyla, sanayileşmesiyle, sanayinin dışında ticaret erbabıyla çalışan kesim, yani üretken kesim millî gelirden yüzde 30 civarında bir şey alıyor. Gerisi nedir? Gerisi Türkiye ekonomisinin yarattığı faiz ve kârdır.

Şimdi, ben bunu yurt dışında söylediğim zaman inandırıcı olamıyorum. İnanılmaz boyutlarda dengesiz buluyorlar. Haklılar. Ama, gerçekler bunlar. Demek ki, insan faktörü Türkiye'de ezilmiş.

Şimdi, buna büyük tepki var, buna birikmiş bir kızgınlık var. Bunun arasında, gene bu bilim teknolojisinin en önemli ögesi olmak isteyen insan, eğitim olarak çok geride.

Ben, ufak bir bilgisayarla ev ödevi yaptım. İki üç hafta oluyor. Dedim ki, eğer Tür-

kiye orta gelirli ülkeler düzeyinde bir eğitim sürecine girse, reformuna girse. Ne yaptım? 6 yıla çıkardım ilkokulları. Ondan sonra, ilkokullardan sonra ikiye ayırdım: Meslek okulları ve meslek okullarının ötesinde üniversiteye hazırlayacak lise kavramındaki okullar ve bu okullara orta gelir düzeyindeki gençlerin oranlarını koydum ve üniversite de gene, orta gelirli ülkeler düzeyinde üniversiteye taşıyabileceğimizi düşündüm. Yani, 6 yıllık bir ilkokul eğitiminden sonra, bir meslek okullarına yöneliş olacak, burada teknisyen yetiştireceğiz, diğer bir bölüm de üniversitelere gidecek. Üniversiteler, sizin de burada vurgulamaya çalıştığınız gibi, eğitimi bir öğrenme sürecininin başlangıcı olarak alacaklar ele. Yani, buralarda artık, bir mesleğin nasıl yapılacağı öğrenilmeyecek. Yani "Bir muhasebe defteri nasıl tutulur?"u öğretmeyeceğiz iktisatta da veya işletmede de "Bu muhasebe ilminin daha nasıl ayrıntılı bir biçimde geliştirilebileceği ve uygulanabileceği" gibi birtakım arayışlara, birtakım araştırmalara yönlendirici nitelikte bir üniversite kavramı. Gene, harita mühendisleri için aynı. Yani belki bir teknik okul olacak, çok daha basit düzeyde bunu ele alabilecek düzeyde, birtakım işlevleri yapacak becerileri olan birisi; bir de üniversiteye taşınmış, devamlı öğrenme sürecinin öğelerini içine alan ve araştırmacı ruhu içeren bir eğitim düzeni içinde üniversiteye yöneliş. Böyle çok da büyük bir yatırım falan da koymadım işin içine. Bu, hemen şu rakamları verdi: Aşağı yukarı böyle bir olay, ilkokullarda bugünden yüzde 50 fazla bir genişleme ve yatırımı gösteriyor, yüzde 50; fazla değil. Çünkü ilkokullara giriş aslında çok az değil. Kadınlar Türkiye'de aşağı yukarı yüzde 31, yüzde 33 arası okuma-yazma bilmez. Bütün halkımızın yüzde 80, yüzde 81 arası en fazla ilkokul mezunudur veya çok daha azdır, yüzde 80. İlkokul en fazla veya daha az. Kadınların yüzde 30, yüzde 31'i okuma yazma dahi bilmez.

Şimdi, bunları orta gelirli birtakım kıstasların içine koyup, projeksiyolar, simülasyonlar yaptığınız zaman, yüzde 50 daha fazla ilkokulda, yüzde 250 orta eğitimde çıkıyor, yüzde 150 daha fazla üniversitelerde çıkıyor, kapasite artırımı.

Şimdi, bu böyle olduğu zaman bunun bütçeye yansımaları düşündüm. Bugün bütçeden yüzde 13'ü civarında eğitim alıyor, bunun aşağı yukarı yüzde 27, yüzde 28'e hemen çıkarabilmesi lazım. Yani insan faktörü dediğimiz zaman, arkasında hemen imkânlar bakmak lazım ve bu imkân ve kaynakları yaratıp yaratamayacağınıza bakmak lazım. Bu kaynakları yaratacaksınız, bunları nereden alacaksınız, hangi kaynaklardan alacaksınız? Demek ki, 2000'li yıllara doğru giderken, Türkiye'de insan faktörü, gelir dağılımıyla ve bu dağılımın içerisinde, kimin, nereden, neyi alacağına; yani işçi ücretini artıracaksınız; peki, nereden gelecek bu ücret artışı? Sanayi bunu nasıl kaldıracak? Demek ki, bununla beraber hemen iki şeyi birden gündeme getirmeniz lazım: Bir, dünyayla bütünleşmeyi... Dünya ile bütünleşme ne demek olacak? Dünya ile bütünleşme dünya fiyatlarından bir malın üretilmesi, dünya teknolojisiyle üretilmesi ve dünya katmadegerleri oranlarında bölüşülmesi. Yani, dünya içerisinde bir şey üretilirken, bir bardak veya bir iskemle veya bir kaleme; bunun katmadegeri içerisinde eğer aynı teknolojiyi kullanıyorsanız, aynı girdileri, dünya girdilerini

dünya piyasalarından toparlayabiliyorsanız, içindeki kimyasal maddeyi, içindeki plastiği, vesaire; katmadeğer ile dünya oranlarını da oraya koyduğunuz zaman, paylaşımını da dünya oranlarında yapabilmeniz lazım. Tabii burada hemen bir imkân beliriyor. Çünkü Türkiye'de bu katmadeğer içinde ücretler düşük; ama, faizler yüksek. Demek ki, sanayiciye eğer o faizi düşürebilme imkânını yaratsanız, bir dengeyi, genel dengeyle, o sanayicinin de ücretleri yukarı çekmesi imkânı doğar ve dünya ölçülerine, dünya oranlarına yaklaşabilmek doğar. Demek ki 2000'li yıllarına uzanırken Türkiye, global ekonomiye ayak uyduracak.

Global ekonomii demek, global teknolojinin alınması ve dünya fiyatlarından malların getirilmesi, girdilerin kullanılması, dünya fiyatlarından üretilmesi ve dünya oranlarında paylaşılması. Dünya düzeyine çıkması demiyorum, dünya oranlarında diyorum. Yani, eğer katmadeğerin içinde işçi ücretleri dünyada yüzde 50, yüzde 52 civarında ise Türkiye'de de öyle olması lazım. Faiz eğer yüzde 20'ler, yüzde 26'lar civarında ise Türkiye'de de öyle olması lazım. Demek ki, ekonomide bir yöneliş, bir insan faktörü gelir dağılımıyla ve eğitimiyle ve adalet ve hak kavramlarıyla. İkinci-si, gelirin dağılması, dediğim gibi; üçüncüsü, bütün bunları yapacak bir yatırım ekonomisi.

Türkiye, yatırıma ve satılabilir mallardaki yatırıma yönelmeli. Bunun teknolojiyiyle, en son teknolojsi ve ikili yapısıyla, yani bir yönde istihdama yönelik yöresel sanayi dalları ve üretim daları kurulurken, diğer taraftan dünya teknolojisini, dünya boyutlarında ve en ileri boyutlarında çekici sektörler olarak dünyayla bütünleşen birtakım itici sanayilerin kurulması. Bu itici sanayiler arasında dünya teknolojisini kullanan bir tarım sanayii düşünülebilir Türkiye'de. Bu tarım sanayiinin de hiç kuşkusuz büyük pazarlarından bir tanesi Ortadoğu olacaktır. Ortadoğu İran ve Irak'ı ile Türkiye'nin vazgeçilmez komşuları idi. Hatta bu ortak pazarla bütünleşmenin gündeme geldiği bir Türkiye de olsa dahi, ki ben bundan vazgeçemeyeceğimize inanıyorum. Çünkü, bu globalleşmenin dışında Amerika, Avrupa ve Asya globalleşmesinin dışında kalan ve bireysel kalan ülkeler büyük kayıplara uğrayacaktır. Demek ki, biz, bir blokun parçası olmak mecburiyetindeyiz. Ben, globalleşmenin simülasyonlarını yapmıyorum, çok iyi bilen uzmanlar yapıyor. Bu globalleşmenin dışında kalacak ülkelerin ne kadar zorlanacağını da aşağı yukarı uzmanlar yapıyor. Çağımız uzmanlar çağı. demek ki, bunun dışında bireysel olarak kalan bir Türkiye çok şey kaybeder. Demek ki bu globalleşmenin, AT'ye uzanışın her şeye rağmen, bütün zorluklarına rağmen, bütün rahatsızlıklarına rağmen devam ettirilmesi lazım. Ancak, bunun olabilmesi için Türkiye'nin Ortadoğudaki ticaret alış verişinin devam etmesi son derece önemlidir. Kuvvetli bir Türkiye ancak AT'de vardır. Kuvvetli bir Türkiye için Irak'a, İran'a, bunun dışında diğer ülkelere ticaret ağlarıyla örülmüş bir Türkiye; hiç unutmamak lazım ki, en büyük kişi başına gıda tükemini ve ithalatını yapan grup Ortadoğu'dadır ve en fazla oraya ihraç eden Amerika ve Avustralya'dır. Biz yanibaşlarımızdayız. Demek ki, buradaki potansiyeli Türkiye unutamaz.

2000'li yıllara girerken, son bir konuya dikkat çekmek istiyorum ve orada bağlamak istiyorum, -zannediyorum zamanımı aştım- o da dünya petrol şokunu maalesef yaşayacaktır. Bu Saddam'la ilgili bir olay değildir. Yine Ferlager, Matheus gibi çok iyi uzmanlar dünyadaki petrol fiyatlarındaki yükselmeyi krizsiz bir ortamda günde getirdiler. 1992 yılı petrol şokunun başlayacağı bir yıl olarak tahmin edilmekteydi. Bunun bilinci içerisinde, gelişmiş ülkeler petrol kullanımlarını büyük ölçüde indirdiler, yüzde 60'lardan yüzde 56'lara doğru indirdiler. Öbür tarafta gelişmekte olan ülkeler petrol tüketimlerini yükselttiler. Arz ve talep dengesinde giderek gelişmekte olan ülkelerin talep artışı, diğerlerinin düşüşü gündemdedir. Demek ki petrol şokunun yükü daha çok gelişmekte olan ülkelerin üzerine gelecektir. Şimdi, tabii Matheus ve Ferlager gibi birtakım konularda çok iyi uzmanlaşan iktisat teknisyenleri, enerji teknisyenleri diyoruz biz bunlara, en büyük enstitülerin başındadırlar, dünya petrol ve enerji endüstrilerinin başındadırlar bu kişiler; ayrı bir değişkenle karşı karşıyalar. Bu da Saddam ve Körfez olayının getireceği dinamiktir. Saddam petrol üzerinde petrol fiyatlarını artırıcı bir etkendi, Saddam'ın gitmesiyle bu etkenden kurtulan bir Ortadoğu'nun ve OPEC'in bir miktar petrol fiyatlarını aşağıya çekmesi mümkündür. Ancak, unutmamak lazım ki, 1990 fiyatları petrolde, 1930 fiyatlarının gerisindedir reel olarak. Demek ki, bir miktar petrol fiyatlarını yükseltmek gündemde olacak. Dünya buna da hazırlanmak mecburiyetinde, Türkiye de böyle.

Bütün bunlara rağmen ben Türkiye için umutluyum. Türkiye iyi yönetildiği zamanlar daima cevap veren bir ülkedir. 1960'lı yıllarda en iyi ithal ikamesine örnek gösterilmiştir. 1970'li yıllarda belirli dönemlerde OECD'nin en fazla büyümeyi elde ettiği ülke olmuştur, birincisidir. 1980 başında en iyi dışa açılma örneğini verebilmiş bir ülkedir. Dengelerimizi 1980 ortalarından sonra giderek bozduk. Ben düşünüyorum ki 1990'lı yıllarda iyibir yönetim Türkiye'yi dünyada ulaşması gerektiği yere getirebilir. Teşekkür ederim efendim.

BAŞKAN- Sayın Çiller'e teşekkür ederiz bu güzel ufuk turu için. Tartışmalara başlayabiliriz; ancak, en başta ben kendimi mahfuz tutmak istiyorum, kendimin bir küçük açıklama isteğim var. Sayın Çiller'in 2000'li yıllar için bazı kestirimleri var ve bunları dile getirdiler, çok güzel bir bütünlük içerisinde. Tabii ki hocalığının da, etken bir hocalığın verdiği bir beceriyle.

Bunların bir tanesi dinin ön plana çıkacağı konusu idi yanılmıyorsa böyle bir kestirimi var 2000'li yıllarda. Bu yalnız Türkiye'de değil, tüm dünyada da aynı şeyin olacağını düşünüyor kendileri. Eğer yanılmıyorsa, uygarlık tarihinde benim bilebildiğim kadarıyla insanın arayışları içerisinde din olgusu ilkiydi, derken felsefe, derken bilim; bunların alternatif olarak ortaya çıkışları, birbirinin bıraktığı boşluğu doldurmak için, insana dönük doğum sağlama bakımından. Acaba şimdi Sayın Çiller, bilim konusunda da böylesine bir boşluk var da onu mu kestiriyor? Dolduramadığı, insana veremediği bilimin, belli konularda bir boşluk var da onun dolacağını mı tahmin ediyor? Pek çok faktörün arasında bu da var mı diye soruyorum, yoksa ağırlıkla bu değil. Teşekkür ederim.

PROF. DR. TANSU ÇİLLER- Efendim, din anlayışı insanlarda bir yenilenme süreci olarak sosyal bilimciler tarafından ortaya atılıyor ve bunun dünyada örneklerini de yaşıyoruz. Ancak, bu çok farklı bir şekilde ele alınmalı. Ben Türkiye'de laik Türkiye anlayışının çok sıcak tartışıcılarından ve daha doğrusu müdafiiilerinden bir tanesiyim. Bu dünyadaki gelişmelere de benim bu görüşüm ters düşmüyor. Yani iki kademede cevap vereceğim sorunuza, uzaklaşmıyorum.

Birincisi, dünyada etkin olacak din anlayışı, örgütsel bir din değil, bireysel bir anlayış; yani insanla Allah arasında olan ilişkinin daha değerli boyutlara varması. Belki daha iyi düşünebilen insanın bir boyutu olarak ele alınan bir anlayış içinde yorumlamak lazım. Bu belki, hakikaten çok hızlı bir teknolojik gelişmeden sonra insanın yeniden kendi kendini anlaması isteğinden doğan bir yöneliş. Çünkü, hakikaten bizim çağımızda... Ben televizyonu olmayan bir evde dünyaya geldim, bugün evde iki bilgisayarım var, her taraf dünya ile bütünleşen iki bilgisayarım var, networklerle, dünyayı, anında evimde izleyebiliyorum. Yani bu benim yaşam süremde oldu. Bu, müthiş bir olay; bu inanılmaz boyutlarda bir çabuklukla ortaya gelmiş bir olay. Bu, aynı zamanda Doğu Avrupada olan olaylar; bütün komünizm anlayışının bir anda değişmesi, tüm bu dinamikler çok hızlı. Bunun içerisinde insanlar devamlı bilgiye, devamlı düşünmeye ve araştırmaya itiliyorlar. Bu araştırmanın bir ürünü, düşüncenin, araştırmanın ve insanın kendisini anlamasının, kendisine saygı duymasının uzantısı olarak Paris Antlaşmalarını gördük. İnsan, hak, adalet, hukuk kavramlarındaki yeniden arayışının bir belgelendirilmesidir o. Aynı şekilde din de böyle; kendini anlayış, kendine saygı duyma, dünyayı anlayış, dünyanın ötesine uzanabilme. Bu örgütsel bir biçimde yönetime, devlet yönetimin el koyma biçiminde bir yöneliş değil. Bunun böyle de olmaması lazım. Bu eğer böyle olursa, zaten olay saptırılır. Bu böyle olursa eğer, aslında birtakım çatışmalar hoşgörüden uzaklaşmalar gündeme gelir. Dinin özünde hoşgörü olmalı, dinin özünde anlama olmalı, dinin özünde saygı olmalı, karşılıklı saygı. Demek ki, bu din anlayışı belki de, hakikaten insanın kendi kendini anlamasından ve araştırma arayışından, 2000 'li yılların ögesi olacak araştırma arayışından ortaya çıkacak efendim. Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Ben teşekkür ederim. Ben tartışmayı başlatmak istiyorum . Buyurun Sayın Koyuncu.

DOÇ. DR. DAVUT KOYUNCU- Efendim, özür dilerim her konuşmacıya soruyorum. Merakım da fazla. Bir konu benim çok dikkatimi çekti. Batı toplumu ile Doğu toplumunun ortak yaşamında Türkiye'nin önemli bir rol alabileceği söylendi. Bu rolü alırken de hem Doğu, hem de Batı toplumunun bizi dinlemesi, bizim insanımızı bu iki toplumun sürükleyicisi biçiminde bir rol var olması gerektiğini düşünüyorum. Batı toplumunun içerisinde bir süre yaşayan bir insan olarak ve sayın konuşmacının da belirttiği önemli bir noktadan hareketle, gerçek bir uzman olmadığımız sürece Batının sizi dinlemesi söz konusu olamaz. Doğu toplumunun da içinde yaşı-

yoruz. Bizim toplumumuzun ve diğer Doğu toplumlarının da dayandığı geleneksel bazı temeller var. Şimdi 2000'li yıllarda ülkemiz insanının bugünkü eğitim anlayışı ile bu iki toplumu yönlendirecek, sürükleyecek veya bir arada uzlaştıracak uzmanları yetiştirmesi olası mı? Değilse, tarihsel gelişim içinde böyle bir rolümüz mutlaka olacaksa, ne yapmamız gerekiyor? Teşekkür ederim.

PROF. DR. TANSU ÇİLLER - Efendim, ben mümkün olduğuna inanıyorum, hem çok inanıyorum. Ben yurt dışında çeşitli üniversitelerde ders verdim. Bunlardan bir tanesi, dünyanın en iyi üniversitelerinden biri olan, ben kendim oradan mezunum, Yale üniversitesiydi; orada talebelerim oldu, sonra geldim burada talebelerim oldu. Ben iddia ediyorum ki, bizim çocuklarımız onlardan daha üstün, ben iddia ediyorum. Bizim çocuklarımızı yeterince yeter ki yönlendirebilelim ve heyecanlandırabilelim. Yeter ki üniversite kavramını anlayalım. Üniversite düşünülen yerdir. Üniversite beceri edinilen yer değildir veya sadece beceri edinilen yer değildir. Üniversiteler araştıran, düşünen, üniversiteye yeniden hoca yetiştiren, dünya ile bütünleşen yerlerdir. Bunu yapabiliriz diye düşünüyorum. Ben 1975 yılında Amerika'dan geldiğim zaman, biz Boğaziçi üniversitesinde bir grup kurduk, Boğaziçi üniversitesindeki grup daha sonra dağıldı YÖK ile birlikte. Gittikleri yerleri söylüyorum: Giden 11 hocamız MIT, Washington üniversitesi... bunun gibi dünyanın en iyi üniversitelerine dağıldılar. Bunlar, buraya bir katkı için gelmişlerdi, bir heyecan için gelmişlerdi., Bizim böyle beyin gücümüz de var yurt dışında. Bizim gitmiş kapitalimiz var yurt dışında, biz yeter ki onları çekmesini bilelim. Bakın bu sermaye akımları, Türkiye'ye gelen 12 milyar dolar, bunların büyük bir kısmı Türkiye'den çıkmıştır, bundan daha fazlası Türkiye'den çıkmıştır. Yeter ki siz o istikrarı getirin, o heyecanı getirin, o anlayışı getirin. Batının bizi dinlemeyeceğine de inanmıyorum. Yeter ki o düzeyde ve o akılcılıkla konuşun. Ben hatta Ortak Pazara alınacağımıza inanıyorum. Zaman alacaktır bu; ama doğru bir yönelişle, o düzeyde bir diploması ile. Diploması, her eda karşısında bir bedel alınan sanattır. Bu sanatı çok düzeyli bir biçimde götürmeniz kaydıyla, bütün bunların yapılabileceğine inanıyorum. Eğer inanmasaydım, esasen burada olmazdım. Nasıl yapılacak konusu apayrı bir panel konusu, bunun üzerinde saatlerce konuşabilirim; ama burada kesiyorum. Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Buyurun

MUHİTTİN İPEK- Sayın Çiller'e sormak istediğim soru çok kısa olacak. Esasen üretim biçimlerinin değiştiğini ve sosyalist blokların birbirini ardına yıkıldığını söyledi. Bu da insan ögesine, insan varlığına çok önem veren sistem olan sosyalizmin, kapitalizmin acımasız ellerine bırakıldığını gösteriyor. Yalnız çok entresan bir şeyi açıkladı, ben yanlış anlamadım sanıyorum, kapitalizm, sosyalizmin bazı öğelerini benimsemeye doğru gideceğini, bazı yanlarının alınabileceğini söyledi. Benim sormak istediğim bu öğelerin böyle bir ekonomik, politik birleşme ve bölüşümü nasıl olacaktır.

PROF. DR. TANSU ÇİLLER- Efendim, ideolojik bir yaklaşım içerisinde değilim, olmak da mümkün değil, globalleşmenin özünde artık ideolojiler çok arkada kaldılar. Akıl var, teknoloji var, insan var, hoşgörü var, globalleşmenin ana çizgileri var. Bu globalleşme içerisinde en iyi teknoloji ile üretmek, en iyi teknolojiyi almak, bunun içerisinde bölüşümü dünya ölçülerinde yapmak. Demek ki, üretimi en iyi biçimde yapmak, Türkiye'de de yeniden üretime dönmek, bu son derece önemli. Çünkü, eğer millî gelirin yüzde 30'u üretken kesimden kaynaklanıyor, diğeri değilse bir dengesizlik var. Demek ki, üretime dönmek lazım. Bu üretimi en iyi teknolojilerle yapabilmek, diğeri bir de, yöresel istihdama yönelik, fakat istihdam edilmesini sağlayacak; çünkü unutmamak lazım, bugün nüfus artışı yüzde 2.4 civarında, yüzde 1.3 istihdam artışı.

Demek ki, her doğan çocuk şu dakikada çalışma özgürlüğüne kavuşarak doğmuyor. Bir kısmı, önemlice bir kısmı çalışma özgürlüğünden yoksun doğuyor. Demek ki insana yönelme, sosyal devlet anlayışında insana yönelme olayı bir kere bir Paris çizgisinde insan haklarının bütünleşmesi, bütün dünyada bütünleşmesi; hak, adalet, hukuk kavramlarıyla. Onun arkasında bölüşümde; ama, bu bölüşüm bir ideolojik olay değil, globalleşme olayı, globalleşme çizgilerini yakalayabilme. Yani, bütün dünyada eğer millî gelirden veya katma değerden yüzde 50 - 60 alıyorsa ücret, bizde de öyle olması lazım. Yeniden tekrar ediyorum, bu komünizmin gereği değil, bilmem hangi ülkenin modeli değil, globalleşme olayı. O teknolojiyi yakalayıp, o çizgilerde, o hammaddeleri o teknoloji ile almak dışardan veya içerden ve ondan sonra o fiyatlarla üretmek, aynı oranlarda bölüşmek olayı. Bu sosyal hukuk devlet anlayışı, dünyada son derece yaygın biçimde ortaya da çıkmaya başladı. Bu, bir birleşilen noktadır. Yalnız burada çok bilimsel olmak gerekiyor. Bilimsel derken, toplumdan kopuk bir bilimselliğe yönelmiyorum. Burada, toplumdan kopuk bir bilimsellik de değil bu, insanla bütünleşen; ama, uzmanlığa çok büyük saygı gösteren. Yani mühendisler, çok büyük saygı duyduğumuz mühendisler mühendisliklerini yapacaklar, iktisatçılar da iktisatçılıklarını yapacaklar. Herkes kendi uzman olduğu dalında katkı yapacak, katkının ötesinde araştırarak düşünecek, üretecek. Bazen bilgi üretecek, bazen mal üretecek; ama üretecek. Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Ben teşekkür ederim, sağolun. Ben, tartışmaları kesmek istiyorum, söz isteyen arkadaşlardan özür dilerim. Sayın Çiller'e de çok çok teşekkür ederiz.

PROF. DR. TANSU ÇİLLER- Çok teşekkür ederim efendim, Sayın Başkan, hepimize çok teşekkür ederim. Sağolun.

BAŞKAN- Konuşmacı olarak sırada Sayın Tekeli var. Sayın Tekeli özellikle mesleğimizde kamu ölçmelerinde ve kadastro konularında tez hazırlayan arkadaşların kaynakçalarında ismine sık rastladığımız hocamız. Kendisinin 2000'li yıllara nasıl bakıyor olduğunu da ağzından dinlemek istiyoruz. Buyurun Sayın Tekeli,